

Trajik Zafer Büyük Güçlerin Doğu Akdeniz'deki Siyasi ve Askeri Mücadelesi (1806-1807)

Fatih Yeşil

İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, 2017, 310 Sayfa, ISBN: 978-605-332-937-4

24

Mehmet Şerif MAHMUTOĞLU*

Diplomasi kulislerindeki topsuz, tüfeksiz savaşın ötesinde bu çalışma esasen muharebeleri merkezine almaktadır. Bunlardan ilki Nizâm-ı Cedîd devrinde yeniden yapılandırılmış Osmanlı donanmasının test edildiği Limni Deniz Muharebesi, aynı zamanda İstanbul'da yaşanan siyasi krizin cephedeki yansımalarını göstermesi açısından büyük bir öneme sahiptir. İngiltere'nin İskenderiye'yi işgali ve ardından yaşananlar da Osmanlı ordusunun yeniden yapılandırılması sürecinin bir kez daha düşünülmesini gerektirecek niteliktedir. İngiliz ordularının Reşid'e düzenlediği ve nizami orduların gayrinizamî harp tekniklerini maharetle uygulayan paralı asker karşısındaki durumunu ortaya koyan iki harekât, bu iki farklı "ideal asker" modelinin karşılaştırılmasına imkân sağlamaktadır. "ideal asker" modellerindeki derin ayrımları hem ordu teşkilatlarındaki hem de taktik seviyedeki farklılıkların temel sebebi olarak görmek mümkündür. Böylesi bir perspektifin benimsenmesi karşılaştırmalı bir analizi de zorunlu kılacaktır. Bu çalışma da Osmanlı İmparatorluğu bir taraftan içinde var olduğu

* Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Harp Tarihi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, msmahmutoglu0046@gmail.com

dünyanın bir parçası olarak incelenmeye çalışılırken diğer taraftan da bilinçli olarak muharebeler taktik seviyede tartışmaya açılmaktadır. Osmanlı dış ilişkilerinin çok boyutlu ve katmanlı yapısı bu şekilde ortaya konmaya çalışılırken ordular arasında ilk bakışta göze çarpan yapısal farklılıkların ötesine geçilerek muharebe etkinlikleri analiz edilmeye çalışılacaktır. Taktik/çatışma düzeyindeki anlatıların, genel olarak, üniversitelerin tarih bölümlerinden yetişen “askeri tarihçilerin” ilgi alanları dışında kaldığı gözlemlenmektedir. Savaşların stratejik ve taktik düzeyde incelenmesi Uluslar Arası İlişkiler uzmanları ile asker kökenli uzmanlara bırakılmaktadır. Osmanlı ordusunda görev yapan yabancı askeri uzmanların bağlı oldukları ülkelerin arşivlerinin, hatta İstanbul’a gelen yabancı askeri heyetlerdeki kişilerin anılarının Osmanlı harp tarihini taktik düzeyde incelemeye olanak veren belgelerle dolu olduğu bugün artık bilinmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın temel hedeflerinden birisi de Osmanlı askeri tarih yazımında genel olarak ihmal edilen bir alana dikkat çekmek olacaktır.

Yazar özetle kitapta anlatmak istediği konuyu ele alacak olursak, 1806’nın iyice keskinleşen Uluslararası İlişkiler ortamında Avrupa’daki gelişmelerin St. Petersburg ve Londra’yı zorunlu olarak aynı safa savurmuştu. İngiltere, Babıâli politikasını, Akdeniz hâkimiyeti ya da daha doğru bir ifadeyle sömürge İmparatorluğunun geleceği konusundaki kaygılarına kurban etti. Fransa İmparatoru Napoléon’un 1798’de olduğu gibi temel amacı, İngiltere’yi Akdeniz coğrafyasından söküp atmak olacaktı. Aslında 1806-1807 tarihler arasında bakıldığında İngiltere’nin de Fransa’nın da temel stratejileri bu amaç etrafında şekillenecekti. Tabii ki İngiltere uzun yıllardan beri Doğu Akdeniz ve Hint okyanusundaki haklarından mahrum kalmamak adına elinden geleni bu süreçte yapacaktı. Napoléon İngiltere’nin sınır uçlarını keşfetmişti: Mısır ve Hindistan. Ancak Mısırın Osmanlı Devletinin bir vilayeti olması, Osmanlıyı doğrudan bu iki güç arasında meydana gelecek savaşın, doğal bir unsur haline getirecekti. Ancak Osmanlı devleti kendisinin tâbî bir sınır komşusu olan istemeyerekte olsa Fransa’nın yanında yer almak zorunda kalacaktı. Bu durum Rusya ile İngiltere’nin Osmanlıya savaş açması ile sonuçlanacaktı. Fransa, İngiltere’nin elinde bulunan ve adeta İngiltere’nin “can damarı” olan Hindistan’a gitmek için üç rota belirlemişti. Bunlar Kuzey ve Güney rotaları olarak ikiye ayrılmakta idi. Fransa kendisi için en güvenli rota olarak gördüğü Kuzey’e yönelerek, Dalmaçya kıyılarından Balkanlara, oradan İstanbul’a ulaşmak, İstanbul’dan Anadolu yahut Kuzeydeki Kırırma yönelip, Gürcistan üzerinden İran’a oradan da Afganistan’a geçip nihai hedefi olan Hindistan’a ulaşacaktı. Güney rotası ise Mısır üzerinden Suriye’ye geçip oradan Tikrit’e vararak yoluna devam etmek isteyecektir. Son rotası ise Mısır’a girdikten sonra Güney’e yönelerek Aden körfezine oradan da Babülmendep’i kullanarak Hindistan’a varmayı isteyecektir. Rusya ve İngiltere Fransa’nın amacına ulaşmasını önlemek için, Osmanlı devletine savaş açmış, bunun sonucunda İstanbul Rusya ve İngiltere tarafından kuşatılmış, Osmanlı devletinin donanması Limni adası civarında Rus donanmasına mağlup olmuştur. Mısır’daki İskenderiye şehri İngiltere tarafından işgal edilmiş ve gene Mısırın bir diğer vilayeti Reşid bu amaç doğrultusunda kuşatılmıştır. İngiltere ve Rusya İstanbul’da başarı sağlamış olsalar da, İngiltere Mısırda Osmanlı Devletinin Valisi konumunda olan Mehmet Ali Paşa kontrolündeki Arnavut başıbozuklar karşısında tüm dünyanın gözü önünde büyük bir hezimete uğramıştır. İstanbul kuşatması sonucunda taht değişikliği olmuş, Sultan III. Selim yerine tahta Sultan IV. Mustafa geçmiştir. Napoléon ise İstanbul’daki durumu tam olarak anlayamadan Rusya ile birlikte Tilsit antlaşmasını

imzalamış, Osmanlı devletini kendi aralarında paylaşma hesabına girişmişti. Bu durumu fark eden İngiltere, Osmanlı devletiyle tekrar bir araya gelerek, Rusya ile Fransa arasındaki bu ittifakı bozmak istemiştir. Fransa ve Rusya'yı oldukça zor bir duruma sokan Osmanlı-İngiliz barışı 1809 senesinin ilk günlerinde imzalanmış olsa da İstanbul bir süre daha Londra ve Paris arasındaki rekabetin en canlı sahnelerine şahit olmaya devam edecekti. Hem iç hem de dış meselelerde savrulmaya devam edecek olan Osmanlı Devleti için, trajedilerle geçecek en uzun yüzyıl henüz yeni başlıyordu...

Yazarın metnin tamamında savunmuş olduğu tezi, taktik ve stratejik anlamda destekleyen birçok örnekle açıklamaya çalışmıştır. Genel olarak siyasi tarihçilerin ve Uluslararası ilişkiler uzmanların değinmiş oldukları, savaşların taktik ve stratejik boyutlarını, bu eserin hemen tamamında büyük bir başarıyla işlenmiş olduğu görünmektedir. Bu konulara ilgi duyan ve muharebe tarihi çalışmak isteyen kişiler için hiç şüphesiz bu eser bir başvuru kaynağı niteliği taşımaktadır. Yazarın ortaya koymuş olduğu bu eser akademik anlamda da bir boşluğu dolduracağına şüphe yoktur. Yazar Avrupa'da devam eden Fransa ve İngiltere arasındaki Mücadeleyi, Mısırdaki Arnavut başıbozuklar ve Memluklar arasında "Vekâlet" savaşları diye bileceğimiz şekilde ele almıştır. Yazarın eserde değindiği bir başka önemli husus gerek Avrupa'daki savaşlar arasında ilk örneklerini taşıyan, gerekse de Mısır coğrafyasında yaşanmış ilk ciddi örnek diyebileceğimiz "Meskûn mahalde savaş" olgusunu iyi bir şekilde ele almıştır. Yazarın Mısır coğrafyasında yaşanan mücadeleyi Taktik ve Stratejik anlamda ele alırken Mısırdaki yaşanan hadisenin sadece bundan ibaret olmadığını, Sosyal/Psikolojik ve Kültürel boyutlardan bağımsız bir şekilde gerçekleşmediğini, örnekler ve kıyaslamalarla iyi bir şekilde bizlere sunmaktadır. Yazar eserde Mehmet Ali Paşanın kişiliğini iyi bir şekilde tahlil etmiş ve Mısırdaki vakalarda oynadığı rolün önemine değinmiştir. Özellikle Mehmet Ali Paşanın Siyasi ve Askeri kabiliyetlerinin Reşid zaferinin etkisine ve İngiltere'nin Mısırdan çekilmesi üzerindeki etkisini çok iyi bir şekilde açıklamıştır. Yazar aynı şekilde Mısırdaki Arnavut başıbozuklar ile Memlukları en az Mehmet Ali Paşa kadar iyi bir şekilde tahlil etmiştir. Bu grupların toplumsal hayattaki rollerini de ele alması eserin içeriğindeki bilgileri değerlendirirken bütüncül bir bakış açısıyla bakmamıza yardımcı olmuştur. Yazar eserin çeşitli bölümlerinde doğrudan olmasa da İstihbaratın önemine değinmiştir. Yazar Mısırdaki Mehmet Ali Paşa ve Memluklar arasında geçen Psikolojik harbin önemine de dikkat çekmiştir. Gerek Mısır coğrafyasında gerekse de İstanbul ve Limni'deki muharebeleri ele alırken ikmal ve lojistiğin önemini de görmek mümkündür. Yazar muharebe sahasındaki topografyanın önemine de örneklerle değinmiştir. Yazar gene muharebe sahasında cereyan eden çatışmalarda ikmal ve lojistiğin, zaman mefhumundan bağımsız olmadıklarını ve muharebe sahasında "zamanın" önemine de değinmektedir. Yazar eserde muallim askerin karşısındaki Arnavut başıbozukların kullanmış oldukları Gayri nizami harp doktrinin önemine, dönemin dünyasında ki yansımalarına, bu unsurların sergilediği mücadele ve elde ettikleri zafer sonucunda, gerek Osmanlıda gerek dünyanın muhtelif yerlerinde talimli asker paradigmasının sorgulanmasına, orduların yeni gelişen bu yeni harp doktrinin entegre sürecine iyi bir şekilde değinmiştir. Eserde Mısırdaki harplerde Osmanlı'nın kullanmış olduğu teknik teçhizatın, İngiltere'den hiç de geri kalır yanı olmadığı görülmektedir. Eserde Arnavut ve İngiliz askerlerin, harplerdeki motivasyon kaynaklarına iyi bir şekilde değinilmiştir. Eser muharebe sahasındaki Osmanlı ve İngiliz askerlerinin fizyolojik yapılarına ve bu fizyolojinin coğrafya ile olan ilişkileri ele alınmıştır. Eser Mısır ve bu bölgeye yakın muhtelif yerlerin

Jeopolitik önemlerine de değinmektedir. Son olarak ekleyeceğimiz birkaç eksikler şunlardır: Mısır'daki muharebeleri ele alırken, Mısırın muharebe sahasını ve ilgili rotaları sergilendiğı harita, kitabın Mısır ile ilgili bölümünü ele alırken değil de giriş bölümünde olması okuyucu yormakla birlikte, kabul edilir bir hata değildir. Dipnotların kitabın sonunda yer alması bana göre metodolojik bir hatadır. Çok iyi bir kıyaslama ile muharebe tarihini ele alması güzel lakin analiz kısmı eksiktir. Ayrıca eserde kullanmış olduğu muhtelif haritalar kitaba daha özenle yerleştirilebilir daha açıklayıcı olabilirdi.